

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΙΔΕΑΣ¹⁾

Υ Π Ο

Ι. ΘΕΟΔΩΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ Πλάτων συχνὰ μέσα στοὺς διαλόγους του τῆς ὄριμης πρὸ πολλῆς ἡλικίας ἐκφράζει τὴν γνώμη του γιὰ τοὺς προδρόμους του στὴ φιλοσοφία καὶ μάλιστα γιὰ τοὺς μεγάλους προσωκρατικοὺς φιλοσόφους. Καὶ ἕνας βαθύτατος σεβασμὸς ἀνεβαίνει πάντοτε γι' αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ψυχὴ του. Ἰδιαίτερα ὀλωσδιόλου τιμᾶει τὸ μεγάλο Ἐλεάτη φιλόσοφο, τὸν Παρμενίδη. Ὅσο ὅμως βαθαίνει ὁ Πλάτων τὴ θεωρία του γιὰ τὴν ἰδέα, ὅσο ἐσωτερικεύει τὸ νόημα τῆς ἰδέας, τόσο καὶ πρὸ κριτικὸς γίνεται ἀπέναντι στὰ φιλοσοφήματα τῶν προδρόμων του, ὅση μεγαλοπρέπεια καὶ ἂν τοὺς ἀναγνωρίζει κατὰ τᾶλλα. Ἔτσι βλέπομε τὸν Πλάτωνα στὸ Φαίδωνα καὶ στὸ Σοφιστὴ σὰν νὰ θέλῃ πρὸ καθαρὰ νὰ χωρίσῃ τὸ δικό του τρόπο τοῦ φιλοσοφεῖν ἀπὸ ὅλα τὰ προηγούμενα φιλοσοφήματα. Ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ παλαιοὶ ζητοῦσαν νὰ μάθουν τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Μόνον ἡ σοφιστικὴ καὶ ὁ Σωκράτης προσπάθησαν, ὅπως εἶδαμε, ν' ἀλλάξουν τὸ δρόμο τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης. Ἀντίθετα ὅλα τὰ προσωκρατικὰ συστήματα ἦταν ὄντολογικά. Δὲν ὑπάρχει ἐδῶ, ἐκτὸς ἀπὸ μερικοὺς ὑπαινιγμούς, πρὸ κάνει ὁ Παρμενίδης, κανένας δισταγμὸς γιὰ τὸν δρόμο, τὸν τρόπο καὶ τὸν σκοπὸ τοῦ φιλοσοφεῖν. Ὁ νοῦς ζητᾶει νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσία τοῦ κόσμου. Καὶ ἡ οὐσία αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ὕλη ἢ λόγος ἢ ἀριθμὸς ἢ ἄτομο ἢ κάτι ἄλλο. Ἀλλιῶς ὀρίζει κάθε προσωκρατικὸς τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Καὶ ἀπ' αὐτὸ προέρχεται ἡ διαμάχη ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ συστήματα. Ὅμως γιὰ τὸν τρόπο καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ φιλοσοφεῖν εἶναι

---

1) Ἡ μελέτη αὐτὴ ἀποτελεῖ κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μου γιὰ τὸν Πλάτωνα πρὸ πρόκειται νὰ ἐκδοθῇ σὲ λίγο.

ὄλοι σύμφωνοι ἀναμεταξύ των, ὄλοι εἶναι ὄντολόγοι, τὸ πρόβλημα δηλαδή τῆς οὐσίας τὸ ἐξετάζουν ὄλοι χωρὶς καμμιά συνειδητὴ ἀναφορά καὶ συνάρτηση μὲ τὴ νόηση. Εἶναι γενικὸ γνῶρισμα τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας, ὅτι σ' αὐτὴν ἡ νόηση δὲν ἔχει ἐπιστρέψει στὸν ἑαυτὸ της, δὲν ἔχει δηλαδή γυρίσει ἀκόμα μέσα της, γιὰ νὰ ρωτήσῃ τὸν ἑαυτὸ της, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ἡ ἴδια κάνει ἢ θέλει νὰ κάμῃ, νὰ ὀρίσῃ δηλαδή καὶ νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Τοῦτο εἶναι ποὺ ἀρχίζει σιγὰ - σιγὰ νὰ παρατηρῆ ὁ Πλάτων καὶ ποὺ τὸ ἐκφράζει μὲ τὴ μεγάλη του ἐκείνη ἐρωασία, ποὺ εἶναι ἀνάμικτη μὲ βιασὺν σέβασμόν πρὸς τοὺς προσωκρατικούς. Στὴ γιγαντομαχία ποὺ ἔκαμαν γιὰ τὴν οὐσία τοῦ κόσμου, λέγει ὁ Πλάτων γιὰ τοὺς προσωκρατικούς, μῆς εἶπεν ὁ καθένας τους καὶ ἀπὸ ἓνα παραμῦθι, σὰν ἔμεῖς οἱ ἄλλοι νὰ εἴμαστε παιδιὰ (Σοφιστής 242 Γ').

Ἔτσι ὅμως μπορούσαν ὁ Πλάτων νὰ ἐκφρασθῆ, ὅταν εἶχε πιά κατακτήσει τὸ νόημα τῆς ἰδέας σ' ὄλο του τὸ βάθος, ὅταν δηλαδή εἶχε πετύχει ὁ ἴδιος ἐκεῖνο ποὺ δὲν εἶχε γίνει στοὺς προσωκρατικούς. Ἡ ἐπιστροφή τῆς νόησης στὸν ἑαυτὸ της δὲν εἶχε πραγματοποιῆ στοὺς προσωκρατικούς καὶ γιὰ τοῦτο ἐκεῖνοι δὲν μπορούσαν ν' ἀντικρῦσουν ἀλλοιῶς ἀπ' ὅ,τι προσπαθῆσαν τὸ πρόβλημα τῆς οὐσίας, νὰ σταματήσουν δηλαδή τὴν ἴδια τὴ νόηση καὶ νὰ τὴ ρωτήσουν, τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ ζητᾷ, τί σημαίνει τὸ εἶναι. Τώρα ὅμως μὲ τὸν τρόπο ποὺ φιλοσοφεῖ ὁ Πλάτων τὸ πρόβλημα αὐτὸ τῆς οὐσίας παίρνει ὄλωσδιόλου καινούργιο νόημα. Ὁ νοῦς ἔδω εἶναι πῶς κοντὰ στὸν ἑαυτὸ του καὶ ἀνιρωσιέται μόνος του τί σημαίνει αὐτὸ ποὺ προσπαθεῖ νὰ κάμῃ, νὰ γνωρίσῃ δηλαδή τὴν οὐσία; Τί σημαίνει τὸ ἴδιο τὸ εἶναι; Τί θὰ εἴπῃ, π. χ. ὅτι αὐτὰ ἔδω εἶναι δύο ἢ ὅτι ἐκεῖνο ἐκεῖ εἶναι ὁμορφο; Μήπως, γιὰ νὰ μπορέσῃ ν' ἀπαντήσῃ σ' αὐτὸ, ἀντὶς νὰ εἶναι ριγμένος πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὴ ζητούμενη οὐσία, πρέπει καλύτερα νὰ μείνῃ ὁ νοῦς μέσα στὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ ἐξετάσῃ πρὶν ἀπ' ὅλα, ποιὰ σημασία ἔχει ὁ λόγος του γιὰ τὴν οὐσία, ποιὰ εἶναι τὸ κῦρος ποὺ ἔχουν οἱ κρίσεις του καὶ ποῦ στηρίζεται καίθε φορὰ ποὺ μιλά γιὰ τὴν οὐσία; Δὲν εἶναι δηλαδή πῶς σύμφωνο μὲ τὴ φύση τῆς νόησης νὰ προσέξῃ πρὶν τὰ νοήματά της καὶ ἔπειτα νὰ προχωρήσῃ στὰ πράγματα ὅπου τὴν πηγαίνουν τὰ νοήματα; Γιατὶ εἶναι φανερό, ὅτι καίθε φορὰ ποὺ ἡ νόηση

κρίνει, κάθε φορά που ο λόγος της παίρνει μορφή και έκφραση μιλάει για το είναι. Πάντοτε ο λόγος μας λέγει είναι. Το πρόβλημα λοιπόν τώρα είναι τοῦτο: τί σημαίνει αὐτὸ τὸ εἶναι, πὸν τὸ βρίσκουμε πάντοτε μέσα στὸ λόγο καὶ στὴ νόηση; "Οχι λοιπὸν τί ὑπάρχει, ποιά εἶναι ἡ ὑλικὴ οὐσία, καὶ ἂν ἐκεῖνο πὸν ὑπάρχει εἶναι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ἀλλὰ τί σημασία ἔχει ὁ ἴδιος ὁ λόγος, πὸν λέει ὅτι κάτι ὑπάρχει, τοῦτο εἶναι πὸν γίνεται τώρα ἀπὸ τὸν Πλάτωνα πρόβλημα. Γιὰ τοῦτο μπορούμε νὰ εἰποῦμε, ὅτι μὲ τὸν Πλάτωνα ἡ νόηση καὶ ὁ λόγος τῆς ἐσωτερικεύονται, γυρίζουν συνειδητὰ πιά στὸν ἑαυτὸ τους. Ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶναι πιά κάτι πὸν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ νόηση, κάτι ξένο πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ ἓνα στοιχεῖο γνώριμο στὴ νόηση. Τοῦτο ὅμως εἶναι τὸ νόημα τοῦ λόγου, γιατί τὸ νόημα εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ πάντα μέσα στὴ νόηση ἢ τόσο συγγενικὸ μὲ τὴ νόηση, ὥστε μπορεῖ νὰ τὸ φέρη κοντὰ τῆς καὶ νὰ τὸ γνωρίση.

Μὲ τὴν στροφὴ τούτῃ θαρρεῖς, πὸς τὰ πράγματα τὰ ἴδια εἶναι σὰν ν' ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ὄψη τοῦ φιλοσόφου. Πραγματικὰ ὅμως ἔρχονται κι' αὐτὰ τώρα πιο κοντὰ του παρ' ὅ,τι ἦτανε πρὶν, γιατί μὲ τὰ νοήματα εἶναι πὸν γνωρίζουμε καὶ τὰ πράγματα. "Αμεσα, δηλαδὴ χωριστὰ ἀπὸ τὰ νοήματα, δὲν ἔχομε γνώση γιὰ τὰ πράγματα. Γιὰ τοῦτο, ὅταν γνωρίζουμε τὰ νοήματα καὶ νοιώθουμε τί σημαίνουν τὰ νοήματα, τότε πλησιάζουμε τὰ πράγματα, ὅσο τοῦτο εἶναι δυνατό. Ἀπευθείας μὲ πράγματα ὁ νοῦς δὲ συναναστρέφεται ποτὲ γιατί ὁ νοῦς εἶναι πάντα κλεισμένος μέσα του καὶ ἀπὸ μέσα του δουλεύει ὅλα τὰλλα. Γιὰ τοῦτο καὶ ὅ,τι θὰ εἰπῆ ὁ νοῦς γιὰ τὴν οὐσία καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ κόσμου, θὰ βγαίνη ἀπὸ μέσα του, θὰ εἶναι δικὸς του λόγος καὶ νόημα. "Αμεσα νὰ καταπιαστῆ μὲ τὴν οὐσία δὲν μπορεῖ. Μόνον τὸ νόημα εἶναι τὸ σταθερὸ ἀντικείμενο τοῦ νοῦ. Τὸ νόημα ὅμως ἔχει σχέση μὲ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ δὲν εἶναι ποτὲ τὸ ἴδιο μὲ τὸ πρᾶγμα. Ἀπὸ τὴ σχέση πάλι αὐτὴν τοῦ νοήματος μὲ τὸ πρᾶγμα ἐξαρτᾶται ἐκεῖνο πὸν ὀνομάζουμε ἀλήθεια τοῦ πράγματος. Ὡστε τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας εἶναι συναρτημένο μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ νοήματος. Ὁ λόγος τῶν πραγμάτων, ὄχι κατὰ τὴν ὄντολογικὴ, ἀλλὰ κατὰ τὴ λογικὴ σημασία, αὐτὸ εἶναι τώρα τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας. Καὶ μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο καταγίνεται ὁ Πλάτων σ' ὅλους τοὺς καθαρὰ λογικοὺς διαλόγους του, τὸ Φαίδωνα,

τὸ Θεαίτητο, τὸ Σοφιστή, τὸν Παρμενίδη. Τὸ τέρμα τῶν προσπαθειῶν, ποὺ καταβιάλλονται μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς διαλόγους, εἶναι, ὅτι ὁ νοῦς δὲν κατέχει ποτὲ πράγματα, ἀλλὰ μόνον νοήματα. Τὰ πράγματα τὰ κυκλώνει ὁ νοῦς μὲ νοήματα καὶ τότε τὰ γνωρίζει.

Γιὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία, αὐτὴ εἶναι ἡ πεποίθησις τοῦ Πλάτωνος, πρέπει ν' ἀλλιάξῃ καὶ δρόμο καὶ σκοπὸ. Εἶναι ἀνάγκη ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸ νόημα καὶ ἀπ' αὐτὸ ν' ἀνεβαίῃ σιγὰ-σιγὰ σὲ ἀρχές. Οἱ ἀρχές ὅμως αὐτές, γιὰ ν' ἔχουν ἀξία καὶ γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ γιὰ τὴ νόηση, πρέπει νὰ ἔχουν ἀντικειμενικότητα, σταθερότητα καὶ ἀθανασία. Τὴ στροφή τοῦτε ἀπὸ τὴν ὄντολογία εἰς τὴν ἐννοιολογία, ἀπὸ τὴν ἐνυπόστατη οὐσία εἰς τὴ νόησι, τὴν ἔζησε ὁ Πλάτων μέσα του βαθύτατα. Τοῦτο φαίνεται κυρίως ἀπὸ τὰ Φαίδωνα, ἔπειτα ὁ Πλάτων μᾶς ἀποκαλύπτει ἡμεῖς μὲ τὸ στόμα τοῦ Σωκράτη τί ἔγινε μέσα του, καθὼς αὐτὸς προχωροῦσε σιγὰ-σιγὰ ἀπὸ τὰ πράγματα εἰς τὰ νοήματα, καθὼς ἀνεβίαινε ἀπὸ τὰ πολλὰ εἰς τὸ ἓνα, εἰς τὴν ἰδέαν. "Ὅσον ἀκούσωμε λοιπὸν τὸν ἴδιον Πλάτωνα. «Ἄκουσε λοιπόν», λέει ὁ Σωκράτης εἰς τὸν Κέβητα, «τί θὰ σοῦ εἰπῶ. "Ὅταν ἤμουν ἀκόμα νέος, ἀγαπητέ μου Κέβη, μὲ κυριεῖε μεγάλη ἐπιθυμία γι' αὐτὴν ἔδω τὴ σοφία, ποὺ τὴν ὀνομάζουν φυσικὴ ἐπιστήμη. Γιατὶ μοῦ φαίνονταν, πὼς εἶναι μιὰ ἔξοχη ἐπιστήμη μὲ τὸ νὰ γνωρίζῃ τὰ αἷτια τοῦ καὶ τοῦ ὄντος, δηλαδὴ γιατί γίνεται τὸ καλὸν καὶ γιατί φθείρεται καὶ γιατί ὑπάρχει. Καὶ πολλὰς φορὰς ταλαντεύθηκα πῶς καὶ πῶς καὶ στοχαζόμουν τ' ἀκόλουθα: εἶναι τάχα σωστό, πὼς ὅταν τὸ θερμὸ καὶ τὸ ψυχρὸ σιπίσουν, ὅπως ἔλεγαν μερικοί, τότε ἀκριβῶς εἶναι ποὺ γεννιέται μέσα σ' αὐτὰ ἡ ζωὴ; Καὶ τί ἀπ' ὅλα τὰ καμικαῖα εἶναι σωστό; Εἶναι πράγματι τὸ αἷμα μ' ἐκεῖνο ποὺ σκεπτόμαστε ἢ ὁ ἀέρας ἢ ἡ φωτιὰ ἢ κανένα ἀπ' ὅλα αὐτά, ἀλλὰ εἶναι ὁ ἐγκέφαλος ἐκεῖνος ποὺ προκαλεῖ τὰ αἰσθήματα τῆς ἀκοῆς, τῆς ὄρασης καὶ τῆς ὀσμῆς καὶ ἀπ' αὐτὰ πάλι γεννιέται ἡ μνήμη καὶ ἡ κρίσις, καὶ ἀπὸ τῆ μνήμη καὶ τὴν κρίσις, ὅταν ἠρεμήσουν, γεννιέται ἡ γνώσις; Ἄπὸ τῆ ἄλλο μέρος πάλι ἀκριβοῦς ἐπιζητῶντας τὴ φύσιν τῶν πραγμάτων αὐτῶν, καθὼς καὶ τὰ φαινόμενα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τὴ γῆν, κατέντησα γὰ πιστεῖν, πὼς εἶμαι τόσο ἀκατάλληλος γιὰ ὅλον αὐτὸν τὸν τρόπο τῆς ἔρευνας, ὅσο κανεὶς ἄλλος. Καὶ θὰ σοῦ φέρω ἀρκετὴ ἀπόδειξιν γι' αὐτό.

Ἐγὼ λοιπὸν καὶ ὅσα ἐγνώριζα πρὶν καθαρὰ, ὅπως τοῦλάχιστον ἐπίστευα ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι, τὰ θόλωσα τότε μέσα μου. Τόσο πολὺ τυφλώθηκα τότε ἀπὸ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἐρευνας, ὥστε ξέμαθα καὶ ἐκεῖνα ποὺ νόμιζα πρὶν, πῶς τὰ γνώριζα. Καὶ τοῦτο ἐγίνετο καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα ζητήματα καὶ γιὰ τοῦτο ἐδῶ : ποιά εἶναι δηλαδή ἡ αἰτία ποὺ αὐξάνει ὁ ἄνθρωπος ; γιατί τοῦτο δὲ νόμιζα, πρὶν ἀκόμα νὰ καταπιασθῶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἐρευνας, πῶς εἶναι φανερὸ στὸν καθένα, ὅτι δηλαδή ἡ αἰτία ποὺ αὐξάνει ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ ὅτι τρώει καὶ πίνει. Ὅταν δηλαδή μὲ τὴν τροφή προστεθοῦν σὰρκες στὶς σὰρκες, καὶ ὄστᾶ στὰ ὄστᾶ, καὶ ἔτσι μὲ τὴν ἴδια ἀναλογία καὶ στᾶλλα προστεθῆ ὅ,τι ἀρμόζει στὸ καθένα, τότε ὁ μικρὸς ὄγκος γίνεται μεγάλος, καὶ ἔτσι εἶναι ποὺ γίνεται ὁ μικρὸς ἄνθρωπος μεγάλος. Ἔτσι νόμιζα τότε : δὲ σοῦ φαίνεται πῶς εἶχα δίκιο ; » « Ἔτσι μοῦ φαίνεται », εἶπεν ὁ Κέβης. « Ἰδὲς τώρα καὶ τοῦτο ἀκόμα. Ἐπίστευα δηλαδή πῶς εἶναι ἀρκετὸ νὰ δεχθῶ, ὅτι, ὅταν ἓνας ἄνθρωπος μεγάλος σταθῆ δίπλα σ' ἓναν μικρό, θὰ φαίνεται ἀκριβῶς πιὸ μεγάλος μὲ τὸ κεφάλι, καὶ τὸ ἴδιο πάλι ἓνα ἄλογο δίπλα σ' ἓνα ἄλλο. Καὶ νὰ τὸ εἰπῶ πιὸ καθαρὰ ἀκόμα ἀπ' αὐτά. Τὰ δέκα μοῦ φαίνονταν πῶς εἶναι πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀκτώ, ἐπειδὴ εἶχαν δύο μονάδες πιὸ πολλές, καὶ τὸ δίπηχο πῶς εἶναι πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ μονόπηχο, γιατί ἐκεῖνο εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου του μήκους πιὸ μακρὸ ἀπὸ τοῦτο ». « Καὶ τώρα », εἶπεν ὁ Κέβης, « τί πιστεύεις γι' αὐτά ; »

« Εἶμαι πολὺ μακρῶς, μὰ τὸ Δία, ἀπὸ τὸ νὰ νομίζω πῶς γνωρίζω γιὰ κανένα ἀπ' αὐτὰ τὴν αἰτία τους. Ἐγὼ δὲ δὲν ἔχω οὔτε γι' αὐτὸ ἐδῶ σαφήνεια, ὅτι δηλαδή, ὅταν στὸ ἓνα προσθέσῃ κανεὶς ἓνα, ἢ τὸ ἓνα, ἐκεῖνο δηλαδή ποὺ σ' αὐτὸ προστέθηκε τὸ ἄλλο, ἐγίνετο δύο, ἢ ἐκεῖνο ποὺ προστέθηκε καὶ ἐκεῖνο ποὺ σ' αὐτὸ προστέθηκε, ἐπειδὴ ἐγίνετο ἢ πρόσθεσις τοῦ ἓνός στὸ ἄλλο, ἐγίναν δύο. Γιατί ἀπορῶ, πῶς, ὅταν τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ ἦταν χωριστά, ἦταν ἓνα τὸ καθένα καὶ πῶς τότε δὲν ἦταν δύο, ἐνῶ, ὅταν ἐπλησίασε τὸ ἓνα τᾶλλο, τότε ὁ συμμαζεμὸς αὐτὸς τοῦ ἓνός δίπλα στὸ ἄλλο, ἐγίνετο σ' αὐτὰ ἡ αἰτία γιὰ νὰ γίνουν δύο. Οὔτε πάλι μπορῶ νὰ καταλάβω, πῶς, ἂν κανεὶς χωρίσῃ τὸ ἓνα, ὁ διχασμὸς αὐτὸς ἐγίνετο ἢ αἰτία, γιὰ νὰ γίνουν δύο ; γιατί ἡ αἰτία τοῦ νὰ γίνουν τώρα δύο εἶναι ἀντίθετη ἀπὸ πρὶν. Πρὶν δηλαδή

ἢ αἰτία ἦταν, ὅτι μαζεύονταν τὸ ἓνα δίπλα στὸ ἄλλο, καὶ προσθέτονταν τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, τώρα ὅμως ἡ αἰτία εἶναι, ὅτι ἀπομακρύνεται καὶ χωρίζεται τὸ ἓνα ἀπὸ τ' ἄλλο. Ἀλλὰ οὔτε πάλι μπορῶ πιά μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς ἔρευνας νὰ πεισθῶ, γιατί γίνεται τὸ ἓνα, δηλαδή ἡ ἐνότητα καὶ γενικὰ γιατί γίνεται καίτι ἢ γιατί καταστρέφεται ἢ γιατί ὑπάρχει, ἀλλὰ μὲ κάποιον ἄλλον τρόπον μόνος μου ἀνακατώνω τὰ πράγματα ὅπως τύχη, ἐγὼ μὲ τὸν παλαιὸ δὲν καταπιάνομαι πιά καθόλου.

Ὅταν ὅμως ἀκούσαι κάποιον νὰ διαβάσῃ ἀπὸ κάποιο βιβλίο τοῦ Ἀναξαγόρου, ποῦ ἔλεγε, πὼς ὁ νοῦς εἶναι αὐτὸς ποῦ τὰ συνταιριάζει ὅλα καὶ αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία γιὰ ὅλα, χάρηκα τότε γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς αἰτίας καὶ ἀπὸ μιὰ ἀποψη μοῦ φάνηκε, πὼς εἶναι πολὺ σωστὸ ὁ νοῦς νὰ εἶναι ἡ αἰτία γιὰ ὅλα, καὶ δέχθηκα ὅτι, ἂν αὐτὸ εἶναι ἔτσι, τότε ὁ νοῦς πρέπει ὅλα νὰ τὰ συνταιριάζῃ καὶ νὰ βιάσῃ τὸ καθένα στὴ θέση του ἔτσι ὅπως θὰ ἦτανε γι' αὐτὰ τὸ καλύτερο. Ἄν λοιπὸν κανεὶς θέλῃ νὰ βρῇ τὴν αἰτία γιὰ τὸ καθεὶ, πὼς δηλαδή γίνεται ἢ καταστρέφεται ἢ ὑπάρχει, τότε πρέπει νὰ βρῇ τοῦτο ἐδῶ: ποιὸς εἶναι δηλαδή ὁ πιὸ καλὸς τρόπος γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἢ γιὰ νὰ ὑπάρχῃ ἢ γιὰ νὰ παύσῃ ἢ νὰ κίνη ἢ, τιδήποτε ἄλλο. Καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴ τίποτε ἄλλο δὲν ταιριάζει στὸν ἄνθρωπο νὰ ἐξετάσῃ καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του καὶ γιὰ τ' ἄλλα παρὰ τοῦτο: τί εἶναι τὸ πιὸ καλὸ καὶ τὸ πιὸ σπαστά. Καὶ εἶναι ἀνάγκη ὁ ἴδιος ἄνθρωπος νὰ γνωρίζῃ καὶ τί εἶναι τὸ πιὸ κακόν, γιατί ἡ ἴδια γνώση εἶναι καὶ γιὰ τὰ δύο.

Αὐτὰ διαλογιζόμενα καὶ γεμάτος χαρὰ πίστευμα, πὼς εὗρηκα δάσκαλο γιὰ τὴν αἰτία τῶν ὄντων σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη μου, δηλαδή τὸν Ἀναξαγόρα, καὶ πὼς αὐτὸς θὰ μοῦ εἰπῇ πρῶτα - πρῶτα, ἂν ἡ γῆ εἶναι ἀπλωτὴ ἢ στρογγυλή, καὶ ὅταν θὰ μοῦ τὸ εἰπῇ, θὰ μοῦ ἐξηγήσῃ καὶ τὴν αἰτία καὶ τὴν ἀνάγκη, λέγοντάς μου τί εἶναι τὸ καλύτερο καὶ γιατί θὰ ἦταν αὐτὸ τὸ καλύτερο, νὰ εἶναι ἡ γῆ τέτοια, δηλαδή ἀπλωτὴ ἢ στρογγυλή. Καὶ ἂν μοῦ εἰπῇ, ὅτι ἡ γῆ εἶναι στὴ μέση τοῦ κόσμου, θὰ μοῦ ἐξηγήσῃ γιατί εἶναι αὐτὸ τὸ καλύτερο, νὰ εἶναι δηλαδή στὴ μέση. Καὶ ἂν μοῦ τ' ἀποδείξῃ αὐτά, τότε θὰ ἦμουν ἔτοιμος νὰ μὴν ποιήσω πιά ἄλλο εἶδος αἰτίας. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν ἥλιο ἦμουν διατεθειμένος, νὰ λάβω τὴν ἴδια ἀπόκριση, καὶ γιὰ τὴ σελήνη καὶ τ' ἄλλα ἄστρα, καὶ γιὰ τὴν ταχύτητα ποῦ ἔχουν τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο καὶ

γιατί τις περιτροπές και γιατί τις άλλες ιδιότητες των τὸ ἴδιο, κατὰ πόσον δηλαδή εἶναι γιατὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὸ καλύτερο και νὰ κάνη και νὰ πάσχη ὅ,τι κάνει και ὅ,τι πάσχει. Γιατί δὲν μπορούσα νὰ πιστέψω, πὼς ὁ Ἄναξαγόρας ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος θὰ ἔλεγε, ὅτι ὁ νοῦς τὰ ἔχει συνταιριάσει ὅλα, και ἀπὸ τᾶλλο θὰ πρόσθετε και κάποια ἄλλην αἰτία ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν ἔδω, ὅτι δηλαδή εἶναι τὸ πιὸ καλὸ γι' αὐτὰ νὰ εἶναι ὕπως εἶναι. Ἄφοῦ λοιπὸν αὐτὸς ἔδωκε στὸ καθένα τὴν αἰτία του, ἐπίστευα, ὅτι γενικὰ γιατὸ ὅλα θὰ ἐξηγήση, τί εἶναι τὸ καλύτερο και τί εἶναι γιατὸ ὅλα μαζί τὸ σωστό. Και τις ἐλπίδες μου αὐτὲς δὲ θὰ τις ἄλλαξα ὅ,τι ἄλλο και ἂν μοῦ ἔδινε κανεὶς, ἀλλὰ μὲ μεγάλη σπουδὴ ἐπῆρα τὰ βιβλία στὸ χέρι και διάβασα ὅσο μπορούσα πιὸ γρήγορα, γιατὸ νὰ γνωρίσω τὸ ταχύτερο, τί εἶναι τὸ πιὸ καλὸ και τὸ πιὸ κακό. Μὲ τόσο μεγάλη ἐλπίδα ἐρχόμουνα, φίλε μου, ὅταν, καθὼς προχωροῦσα στὸ διάβασμα, βλέπω, ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲ χρησιμοποίησε καθόλου τὸ νοῦ ὄυτε και τὸν θεωροῦσε αἰτία γιατὴν τάξη τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἔφερε γιατὸ αἰτίες τοὺς ἀέρες και τοὺς αἰθέρες και τὰ νερὰ και ἄλλα πολλὰ και ἄτοπα. Και μοῦ φάνηκε, πὼς ὁ τρόπος του ἦταν ὀλωσδιόλου ὁ ἴδιος σὰν νὰ ἔλεγε κανεὶς, ὅτι ὁ Σωκράτης ὅλα ὅσα κάνει τὰ κάνει μὲ τὸ νοῦ, και ἔπειτα, τὴ στιγμή πού θὰ δοκίμαζε ν' ἀναφέρη τις αἰτίες τοῦ καθενὸς πού κάνω, νὰ λέη πρώτα, ὅτι γιατὸ τοῦτο κάθομαι τώρα ἔδωδά, διότι τὸ σῶμα μου σύγκεται ἀπὸ ὀστᾶ και νεῦρα, και διότι τὰ ὀστᾶ εἶναι στερεὰ και ἔχουν ἀρθρώσεις χωριστὲς τὸ ἓνα ἀπὸ τᾶλλο, και διότι τὰ νεῦρα πάλι ἔχουν τὴ δύναμη νὰ ἐντείνωνται και νὰ χαλαρώνονται, περιβάλλοντας τὰ ὀστᾶ μὲ τις σάρκες και μὲ τὸ δέρμα, πού τὰ συνέχει. Και καθὼς λοιπὸν τὰ ὀστᾶ κρέμονται ἀπὸ τις ἀρθρώσεις των, τὰ νεῦρα μὲ τὴ χαλάρωση και τὴν ἐντασί των γίνονται αἰτία γιατὸ νὰ εἶμαι ἐγὼ σὲ θέση νὰ κάμπτω τώρα τὰ μέλη μου, και γι' αὐτὴν τὴν αἰτία κάθομαι τώρα ἔτσι μὲ τὰ μέλη γυρτά. Και μ' ὁμοιοτρόπο και γιατὴ τὴ διαλογικὴ μας συζήτηση θὰ ἔφερε ἄλλες αἰτίες σὰν αὐτὲς ἔδω, δηλαδή φωνές και ἀέρες και ἀκοές και ἄλλα μύρια αὐτῆς τῆς λογῆς, ἀδιαφορῶντας νὰ εἰπῆ τις πραγματικὲς αἰτίες, ὅτι δηλαδή, ἐπειδὴ φάνηκε στοὺς Ἀθηναίους, πὼς εἶναι σωστό νὰ μὲ καταδικάσουν, γιατὸ τοῦτο δὲ φάνηκε και σὲ μένα πιὸ σωστό νὰ κάθωμαι ἔδω μέσα στη φυλακή, και πιὸ δίκαιο νὰ μένω ἔδω και νὰ ὑπομένω τὴν

τιμωρία, πού ἐκεῖνοι μοῦ ἐπέβαλαν. Γιατί, μὰ τὸν κύνα, κατὰ τὴ γνώμη μου, αὐτὰ ἐδῶ τὰ νεῦρα καὶ τὰ ὀστέα θὰ ἦταν ἀπὸ καιρὸ τώρα ἢ κατὰ τὰ Μέγαρα ἢ κατὰ τὴ Βοιωτία, γιατί θὰ τὰ κυβερνοῦσε ἡ γνώμη, πὼς αὐτὸ εἶναι τὸ καλύτερο γι' αὐτά, ἂν ἐγὼ δὲν εἶχα τὴν πεποίθησι, ὅτι εἶναι πιὸ δίκαιο καὶ πιὸ δημοφιλές, ἀντὶς νὰ φύγω καὶ νὰ δραπέτευσω, νὰ ὑπομείνω γιὰ χεῖρη τῆς πόλης τὴν τιμωρία πού θὰ μοῦ ἐπιβάλλη. Ἀλλὰ νὰ εἴπω κανεὶς αὐτὰ τὰ πράγματα [τὰ ὀστέα καὶ τὰ νεῦρα] αἰτία, εἶναι πολὺ ἀνάρμοστο. Ἄν ὅμως κανεὶς ἔλεγε, πὼς χωρὶς νὰ ἔχω αὐτά, καὶ ὀστέα καὶ νεῦρα καὶ ὅσα ἄλλα ἔχω, δὲ θὰ εἶχα τὴ δύναμη νὰ πραγματοποιῶ τὴ γνώμη μου, θὰ ἔλεγε ἀλήθεια. Ὅτι ὅμως ἐξαιτίας αὐτῶν κίνω ὅσα κίνω, καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πράττω λογικὰ, καὶ ὄχι γιατί ἐκλέγω τὸ πιὸ καλὸ, ἂν τὸ ἔλεγε κανεὶς αὐτό, τοῦτο θὰ ἔδειχνε πολλὴ καὶ μεγάλῃ ὀκνηρία τοῦ λογικοῦ του. Γιατὶ αὐτὸ θὰ ἦταν τὸ ἴδιο σὰν νὰ μὴν μπορῆς νὰ χωρίσης, ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ καθ'αυτὰ αἶτιο καὶ ἄλλο ἐκεῖνο, πού δίχως αὐτό, τὸ αἶτιο δὲ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι αἶτιο. Καὶ αὐτὸ τὸ δεύτερο μοῦ φαίνεται πὼς ψηλαφίζουσι οἱ πιὸ πολλοὶ σὰν μέσα σὲ σκοτιάδι, μόνον πού τοῦ δίνουσι ἕνεκα ὄνομα καὶ τὸ ὀνομαζοῦν αἶτιο. Γιὰ τοῦτο ὁ ἕνας βάζει γύρω ἀπὸ τὴ γῆ τὸ στρόβιλο κίτιο ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ κάνει τὴ γῆ ἀκίνητη, ὁ ἄλλος πάλι τῆς βάζει τὸν αἶρα γιὰ βιάθρο. Τὴ δύναμη ὅμως πού τὰ κρατεῖ σ' αὐτὴν τὴ θέσι — γιατί αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ καλὴ θέσι — αὐτὴν οὔτε τὴν ζητοῦν οὔτε πιστεύουσιν πὼς ἔχει καμμιά δαιμόνια ἐξουσία, ἀλλὰ ἔχουσιν τὴ γνώμη πὼς εἰσῆκται ἀντὶς γι' αὐτὸν τὸν Ἄτλαντα (δηλαδή τὴ δαιμόνια δύναμη) ἄλλον πιὸ ἰσχυρὸ καὶ πιὸ ἀθάνατο καὶ πιὸ καλὸ συγκριτικῶς. Ὅτι ὅμως σ' ἀλήθεια τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ σωστὸ εἶναι ἐκεῖνο πού τὰ σπιδένει καὶ τὰ συνέχει, τοῦτο τοῦς φαίνεται ἕνα τίποτε.

Ἐγὼ λοιπὸν θὰ γινώσκονα μαθητῆς μὲ πάρα πολλὴ μεγάλη χαρὰ ὁποιουδήποτε, γιὰ νὰ μάθω αὐτὴν τὴν αἰτία, καθὼς καὶ τὸν τρόπο πού ἐνεργεῖ. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὴν τὴν ἀπερήθηκα καὶ οὔτε ἐγὼ ὁ ἴδιος ἦταν δυνατόν νὰ τὴν εἴρω οὔτε ἀπὸ ἄλλον κανένα νὰ τὴν μάθω, θέλεις, ἀγαπητέ μου Κέρβη, νὰ σοῦ διηγηθῶ «τὸν δεύτερον, πλοῦν», πού ἔκαμα γιὰ ν' ἀναζητήσω τὴν αἰτία;» «Θέλω καὶ μὲ τὸ παραπάνω» εἶπεν ὁ Κέρβης.

«Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν μοῦ φάνηκε σωστό, ἐπειδὴ ἀπόκαμα νὰ

ἐξετάζω τὰ ὑλικά ὄντα, ὅτι πρέπει νὰ προσέξω, μήπως πάθω κι' ἐγὼ ἐκεῖνο ποὺ παθαίνουν ὅσοι θωροῦν καὶ ἐξετάζουν τὸν ἥλιο κατὰ τὴν ἔκλειψή του· καταστρέφουν δὲ μερικοὶ τὰ μάτια τους, ἐκτὸς ἂν κοιτάζουν τὴν εἰκόνα του μέσα στὸ νερὸ ἢ σὲ τίποτε ἄλλο ποὺ νὰ τὴν κατοπτρίζη. Κάτι τέτοιο μοῦ πέρασε καὶ μένα ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ φοβήθηκα, μὴν τυφλωθῶ ὀλωσδιόλου στὴν ψυχὴ μου, βλέποντας μὲ τὰ μάτια τὰ ὑλικά πράγματα καὶ προσπαθῶντας μὲ τὴν κάθε μιὰ αἰσθησιὴ νὰ τὰ σύλλάβω. Νόμισα λοιπὸν ἀναγκαῖο νὰ καταφύγω στὶς λογικὲς ἀρχὲς καὶ μέσα σ' αὐτὲς νὰ ἐξετάζω τὴν ἀλήθεια τῶν ὄντων. Καὶ ἴσως ἡ παρομοίωσή ποὺ ἔκανα δὲν εἶναι ὀλωσδιόλου σωστή· γιατί δὲ δέχομαι μὲ κανέναν τρόπο, πὼς ἐκεῖνος ποὺ ἐξετάζει τὰ ὄντα μέσα στὶς λογικὲς ἀρχὲς τὰ ἐξετάζει πιὸ πολὺ μέσα σὲ εἰκόνες παρὰ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει νὰ κάμῃ ἄμεσα μὲ τὰ ἴδια τὰ ὑλικά ὄντα. Ἀκολούθησα λοιπὸν αὐτὸν τὸ δρόμο, καὶ βάζοντας γιὰ ὑπόθεσιν ἐκείνη τὴ λογικὴ ἀρχή, ποὺ θὰ κρίνω πὼς εἶναι ἡ πιὸ ἰσχυρὴ, ὅσα βρῶ πὼς συμφωνοῦν μ' αὐτήν, τὰ δέχομαι γιὰ ἀληθινά, καὶ ὅταν ἔχω νὰ κάμω μὲ τὴν αἰτία καὶ ὅταν καταγίνωμαι μὲ ἄλλα ζητήματα. Ὅσα ὅμως δὲν συμφωνοῦν μ' αὐτήν τὰ δέχομαι γιὰ ἀναληθῆ. Θέλω ὅμως νὰ σοῦ εἰπῶ πιὸ καθαρά τί ἐννοῶ, γιατί νομίζω πὼς δὲν καταλαβαίνεις ἀκόμη». «Ὁχι, μὰ τὸ Δία», εἶπεν Κέβης, «ὄχι καὶ πολὺ».

«Αὐτὸ λοιπὸν ποὺ ἐννοῶ δὲν εἶναι τίποτε τὸ καινούργιο, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ πάντοτε καὶ ἄλλοτε καὶ στὴ τωρινὴ ἐδῶ συζήτησιν δὲν ἔπαυσα νὰ λέγω. Γιατί τώρα ἔρχομαι νὰ ἐπιχειρήσω νὰ σοῦ φανερώσω τὸ εἶδος τῆς αἰτίας ποὺ μ' αὐτὸ ἔχω καταγίνει· καὶ ἔρχομαι ξανά σ' ἐκεῖνα τὰ πολυθρύλητα καὶ ἀρχίζω ἀπ' αὐτὰ (ἦγουν τὶς ἰδέες): θέτω δηλαδὴ τὴν ἀρχή, πὼς ὑπάρχει κάτι ὁμορφο αὐτὸ καθαυτὸ καὶ καλὸ καὶ μεγάλο καὶ ὅλα τ' ἄλλα. Ἄν λοιπὸν παραδέχεσαι αὐτὲς καὶ συμφωνῆς πὼς αὐτὰ ὑπάρχουν, ἐλπίζω πὼς ἀπ' αὐτὰ θὰ σοῦ φανερώσω τὴν αἰτία καὶ θὰ δείξω πὼς ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατη». «Ἐγώ», εἶπεν ὁ Κέβης, «εἶμαι σύμφωνος καὶ προχῶρει στὴν ἀνάπτυξιν».

«Ἰδὲς τώρα, ἂν οἱ ἄμεσες συνέπειες ἀπ' ἐκεῖνα φαίνονται καὶ σὲ σὲνα σωστές, ὅπως καὶ σὲ μένα. Ἡ γνώμη μου δηλαδὴ εἶναι, ὅτι, ἂν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ αὐτὸ καθαυτὸ ὁμορφο, ὑπάρχει καὶ τίποτε ἄλλο ὁμορφο, τότε αὐτὸ δὲν μπορεῖ γιὰ καμμιά ἄλλη αἰτία νὰ εἶναι ὁμορφο, παρὰ γιατί

μετέχει σ' ἐκεῖνο, ποῦ εἶναι αὐτὸ καθ'αυτὸ ὁμορφο. Καὶ γιὰ ὅλα λέγω τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Συμφωνεῖς μ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ εἶδος τῆς αἰτίας ;» «Συμφωνῶ», εἶπεν ὁ Κέβης. «Δὲν μπορῶ λοιπὸν πιά νὰ καταλάβω οὔτε καὶ νὰ νοιώσω τις ἄλλες αἰτίες, ἐκεῖνες ποῦ βάζουν οἱ σοφοί, ἀλλά, ἂν κανεὶς μοῦ λέγῃ, ὅτι ἓνα ὁποιοδήποτε πρᾶγμα εἶναι ὁμορφο ἢ γιὰτὶ ἔχει ζωὴν ὀλιάνθηστο ἢ ἀνιαφέρει τὴ μορφὴ ἢ τίποτε ἄλλο παρόμοιον, τότε ἴδω τὰ ἄλλα τὰ παλαιῶ, γιὰτὶ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ ταράζομαι, καὶ κρατιέμαι ἁπλᾶ καὶ ἴσως ἀπλοϊκᾶ σ' αὐτὸ ἐδῶ, ὅτι δηλαδὴ τίποτε ἄλλο δὲν κάνει τὸ πρᾶγμα αὐτὸ ὁμορφο παρὰ ἐκεῖνο τὸ ἀπόλυτον ὁμορφο μὲ τὴν παρουσίαν ἢ μὲ τὴν συντησίαν του ἢ ὅπως ἄλλιῶς τυχὸν ἔρχεται κοντὰ σὲ τοῦτο. Καὶ γιὰ τὸν τρόπο ποῦ ἔρχεται ἐκεῖνο τὸ ἀπόλυτον κοντὰ σὲ τοῦτο τὸ σχετικὸ δὲν ἐπιμένω, ὅμως ἐπιμένω γιὰ τὸ ὅτι μὲ τὸ ὁμορφο εἶναι ποῦ ὅλα τὰ ὁμορφα γίνονται ὁμορφα. Τοῦτο λοιπὸν μοῦ φαίνεται, πῶς εἶναι ἢ ποῦ ἀσφαλτὴ ἀπόκριση, ποῦ μπορῶ νὰ δώσω στὸν ἑαυτό μου καὶ σ' ὁποιοδήποτε ἄλλον· καὶ ὅσο κρατιέμαι ἀπ' αὐτὸ εἶμαι βέβαιος, πῶς δὲ θὰ πέσω ποτέ, γιὰτὶ εἶναι κάτι ἀσφαλτοῦν ἀποκριθῶ καὶ στὸν ἑαυτό μου καὶ σὲ ὁποιοδήποτε ἄλλον, πῶς μὲ τὸ ὁμορφο εἶναι ποῦ γίνονται ὁμορφα τὰ ὁμορφα. Ἡ μήπως δὲ συμφωνεῖς ;» «Συμφωνῶ».

«Ὡστε, σύμφωνα μὲ αὐτά, μὲ τὸ μέγεθος εἶναι ποῦ γίνονται μεγάλα τὰ μεγάλα, καὶ τὰ ποῦ μεγάλα ποῦ μεγάλα, καὶ μὲ τὴ μικρότητα εἶναι ποῦ γίνονται τὰ ποῦ μικρὰ ποῦ μικρὰ ;» «Μάλιστα». «Οὔτε σὺ λοιπὸν δὲν θὰ τὸ δεχόσασαι, ἂν κανεὶς ἔλεγε, πῶς ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον εἶναι μὲ τὸ κεφάλι ποῦ μεγάλος, καὶ ὁ ποῦ μικρὸς μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ποῦ μικρὸς, ἀλλὰ θὰ τὸν ἐβεβαίωνες, ὅτι ἐὰν δὲν ἰσχυρίζεσαι τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι καθεὶς, ποῦ εἶναι ποῦ μεγάλο ἀπὸ ἓνα ἄλλο, δὲν εἶναι μὲ τίποτε ἄλλο ποῦ μεγάλο παρὰ μὲ τὸ μέγεθος. Ἐπίσης καὶ τὸ ποῦ μικρὸ δὲν εἶναι μὲ τίποτε ἄλλο ποῦ μικρὸ παρὰ μὲ τὴ μικρότητα, καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ποῦ μικρὸ, ἐξαιτίας δηλαδὴ τῆς μικρότητας. Γιατί, ἂν ἔλεγε, πῶς κάποιος εἶναι μὲ τὸ κεφάλι ποῦ μεγάλος ἢ ποῦ μικρὸς, θὰ εἶχε τὸ φῶς, νομίζω, μήπως συναντήσης μέσα σου κανέναν ἀντίθετον λόγο, ποῦ πρῶτα· πρῶτα θὰ ἔλεγε, ὅτι μὲ τὸ ἴδιον πρᾶγμα συμβαίνει ἐδῶ νὰ εἶναι τὸ ποῦ μεγάλο ποῦ μεγάλο καὶ τὸ ποῦ μικρὸ ποῦ μικρὸ· καὶ ἔπειτα, ὅτι μὲ τὸ κεφάλι, ἂν δεχθῶμε πῶς εἶναι μικρὸ,

θά είναι πιὸ μέγας ὁ πιὸ μέγας, καὶ τοῦτο θὰ εἶναι ἀκατανόητο, δηλαδή μὲ κάτι μικρὸ νὰ εἶναι κανεὶς μέγας. "Ἢ δὲ θὰ εἶχες αὐτὸν τὸν φόβο ;» Καὶ ὁ Κέβης ἐγέλασε καὶ εἶπε «μάλιστα».

«Ὡστε θὰ δίσταζες νὰ εἰπῆς, ὅτι τὰ δέκα εἶναι μὲ τὰ δύο πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀκτώ, καὶ ὅτι γι' αὐτὴν τὴν αἰτία εἶναι περισσότερα. Ἐνῶ δὲν θὰ εἶχες κανένα δισταγμὸ νὰ εἰπῆς ὅτι μὲ τὸ πλῆθος καὶ ἕξαιτίας τοῦ πλῆθους εἶναι τὰ δέκα πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ὀκτώ. Ἐπίσης θὰ δίσταζες νὰ εἰπῆς, ὅτι τὸ δίπηχο εἶναι κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου του μήκους πιὸ μακρὸ ἀπὸ τὸ μονόπηχο, ἐνῶ δὲν θὰ εἶχες κανένα δισταγμὸ νὰ εἰπῆς, ὅτι τοῦτο γίνεται μὲ τὸ μέγεθος». «Βέβαια» εἶπεν ὁ Κέβης.

«Καὶ τί λοιπὸν ; Ὅταν τὸ ἓνα προστίθεται στὸ ἓνα ἢ ὅταν τὸ ἓνα χωρισθῆ σὲ δύο, δὲν θὰ δίσταζες νὰ εἰπῆς, ὅτι ἡ πρόσθεσις ἢ ὁ χωρισμὸς εἶναι ἡ αἰτία ποὺ γίνονται δύο ; Καὶ δὲν θὰ φώναζες δυνατὰ, ὅτι δὲν ξέρεις, πὼς ἀλλιῶς γίνεται τὸ καθεὶ παρὰ μὲ τὸ νὰ μεταλάβῃ ἀπὸ τὴν οὐσία ἐκείνου, ποὺ ἔχει σχέση μαζὶ του, καὶ ὅτι συνεπῶς δὲν ἔχεις ν' ἀναφέρῃς ἄλλη καμμιά αἰτία ποὺ γίνονται δύο, παρὰ ὅτι μετέχουν στὴν οὐσία τῆς δυάδας ; Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ἐκεῖνα ποὺ μέλλουν νὰ γίνουν δύο νὰ μεταλάβουν τὴ δυάδα, καὶ ἐκεῖνο ποὺ μέλλει νὰ γίνῃ ἓνα νὰ μεταλάβῃ τὴ μονάδα· τοὺς χωρισμοὺς ὅμως αὐτοὺς καὶ τὶς προσθέσεις καὶ ὅλα τὰλλα εὐφυολογήματα θὰ τὰ παρατήσης καὶ θ' ἀφήσης ἄλλους ν' ἀποκριθοῦν μ' αὐτά, ποὺ εἶναι πιὸ σοφοὶ ἀπὸ σένα. Ἐσὺ ὅμως, ἐπειδὴ θὰ φοβᾶσαι, ὅπως λέει ἡ παροιμία, τὸν ἴδιο σου τὸν ἴσκιον καὶ τὴν ἀπειρία σου, θὰ κρατιέσαι ἀπὸ τὴν ἀσφαλή ἐκείνη ἀρχή, κι' ἔτσι θ' ἀποκρίνεσαι. Ἄν ὅμως κανεὶς ἤθελε πιασθῆ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴ μὲ σκοπὸ νὰ τὴν διασαλέψῃ, αὐτὸν θὰ τὸν παρατοῦσες καὶ δὲ θὰ τοῦ ἔδινες ἀπόκριση, ὡς ποὺ νὰ ἐξετάσης τὶς λογικὲς συνέπειες ποὺ προκύπτουν ἀπ' αὐτήν, ἂν δηλαδή συμφωνῆ ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη ἢ διαφωνῆ. Ὅταν ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσης λόγο γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἀρχή, θὰ δώσης μὲ τὸν ἴδιο τρόπο· θὰ βάλῃς δηλαδή πάλι ἄλλην λογικὴ ἀρχὴ μὲ τὸ νοῦ σου, ποὺ θὰ σοῦ φανῆ πιὸ καλὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες, ὡς ποὺ νὰ φθάσης σὲ σταθερὸ σημεῖο. Καὶ συνάμα δὲ θὰ ἀνακατόνησες τὰ ζητήματα, ὅπως κάνουν οἱ ἀντιλογικοὶ, νὰ μιλᾷς δηλαδή πότε γιὰ ἀρχὴ καὶ πότε γιὰ τὶς λογικὲς τῆς συνέπειες, ἂν βέβαια θέλῃς νὰ βεῖς

κάτι σωστό γιὰ τὰ ὄντα. Γιατὶ ἐκεῖνοι οὔτε ἓνα λόγο ἴσως δὲ χάνουν γιὰ τὴ ζήτηση τοῦ ὄντος οὔτε καὶ τοὺς μέλλει καθόλου γιὰ τὸ ὄν. Εἶναι δὲ ἱκανοὶ μὲ τὴ σοφία τους νὰ τὰ ἀνακατώνουν ὅλα μαζί, καὶ πάλι κατορθώνουν νὰ εἶναι ἱκανοποιημένοι μὲ τὸν ἑαυτὸ τους. Ἐσὺ ὅμως, ἂν εἶσαι ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, νομίζω πὼς θὰ κάμης ὅπως λέγω ἐγώ». «Ποῦ σωστά λές», εἶπαν μαζί ὁ Σιμίας καὶ ὁ Κέβης.

Καὶ ὅταν αὐτὰ ἔγινον δεκτὰ ἀπὸ τὸ Σιμίας καὶ τὸν Κέβητα καὶ ἦταν ὅλοι σύμφωνοι, ὅτι καὶθε μιὰ ἰδέα ὑπάρχει χωριστὰ καὶ ὅτι τὰ ἄλλα πράγματα μεταλαμβάνουν ἀπ' αὐτὲς τὶς ἰδέες καὶ δέχονται τὸ ὄνομά τους ἀπ' αὐτὲς, ὁ Σωκράτης ρωτοῦσε ἀκόμα τὰ ἑξῆς: «Ἄν λοιπὸν, Κέβη, πράγματι αὐτὸ εἶναι καὶ ἐννοεῖς, τότε, ὅταν λές, ὅτι ὁ Σιμίας εἶναι πρὸ μεγάλος ἀπὸ τὸ Σωκράτη, καὶ πρὸ μικρὸς ἀπὸ τὸ Φαίδωνα, δὲν ἰσχυρίζεσαι μ' αὐτό, ὅτι μέσα στὸ Σιμίας βρίσκονται καὶ τὰ δύο, καὶ τὸ μέγεθος καὶ ἡ μικρότητα;» «Μάλιστα», εἶπεν ὁ Κέβης. «Ἀλλὰ παραδέχεσαι βέβαια, ὅτι, ὅταν λέμε, πὼς ὁ Σιμίας ὑπερέχει ἀπὸ τὸ Σωκράτη, τοῦτο δὲν εἶναι ἔτσι στ' ἀλήθεια, ὅπως ἀκριβῶς τὸ λέμε. Γιατὶ δὲν εἶναι μέσα στὴ φύση τοῦ Σιμίας νὰ ὑπερέχη μὲ τὸ ὅτι εἶναι Σιμίας, ἀλλὰ μὲ τὸ μέγεθος, καὶ τυχαίνει νὰ ἔχη. Οὔτε πάλι ὑπερέχει ἀπὸ τὸ Σωκράτη, γιατί ὁ Σωκράτης εἶναι Σωκράτης, ἀλλὰ γιατί ὁ Σωκράτης ἔχει τὴ μικρότητα σχετικὰ μὲ τὸ μέγεθος ἐκείνου». «Σωστά», εἶπεν ὁ Κέβης. «Ἔτσι λοιπὸν, ὁ Σιμίας λέμε, πὼς εἶναι καὶ μικρὸς καὶ μεγάλος, ὄντως ἀνάμεσα καὶ στοὺς δύο, καὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἑνὸς ξεπερνιέται στὴ μικρότητά του, ἀπὸ τὸ ἄλλο πάλι μὲ τὸ μέγεθός του ξεπερνιέται τὴ μικρότητα τοῦ ἄλλου». Καὶ γελῶντας ὁ Σωκράτης εἶπε: «δίνω τὴν ἐντύπωση, πὼς μιλάω μὲ ἀκρίβεια δικαστῆ, τὸ πράγμα ὅμως εἶναι ὅπως λέγω». «Μάλιστα», εἶπεν ὁ Κέβης.

«Τὸ λέγω ὅμως ἔτσι γιὰ τὴν ἑξῆς αἰτία» γιατί θέλω νὰ συμφωνήσης καὶ σὺ μαζί μου. Γιατὶ ἐγὼ νομίζω, πὼς ὄχι μόνον τὸ μέγεθος, αὐτὸ καθ'αυτὸ, δὲ δέχεται ποτὲ νὰ εἶναι ταυτόχρονα μεγάλο καὶ μικρό, ἀλλὰ ὅτι καὶ τὸ μέγεθος μέσα μας δὲ δέχεται ποτὲ κοντὰ του τὸ μικρό, οὔτε καὶ θέλει νὰ ξεπερνιέται αὐτό. Ἀντίθετα συμβαίνει ἓνα ἀπὸ τὰ δύο: ἢ φεύγει καὶ ὑποχωρεῖ τὸ μέγεθος, ὅταν τὸ πλησιάσῃ τὸ ἀντίθετό του, ἢ, ὅταν πλησιάσῃ ἐκεῖνο, γίνεταί τοῦτο. Δὲ θέλει ὅμως νὰ υπομείνῃ καὶ νὰ δεχθῇ τὴ μικρότητα οὔτε θέλει νὰ εἶναι ἄλλο ἀπ' ὅτι

είναι, σὰν ἑμένα πού δέχθηκα τή μικρότητα καί τήν ὑπόμεινα καί, ὄντας ἀκόμα ἐκεῖνος πού ἤμουνα, ὅμως εἶμαι ἐγὼ ὁ ἴδιος πού ἔγινα μικρός. Ἐκεῖνο ὅμως, ὄντας μεγάλο, δέν καταδέχθηκε νὰ εἶναι μικρό. Ἐπίσης καί τὸ μικρὸ μέσα μας δὲ θέλει ποτὲ οὔτε νὰ γίνῃ οὔτε νὰ εἶναι μεγάλο, οὔτε πάλι νὰ γίνῃ τίποτε ἀπὸ τ' ἀντίθετά του, ἐφ' ὅσον εἶναι ἐκεῖνο πού εἶναι, ἀλλὰ ἢ φεύγει ἢ χάνεται». «Μοῦ φαίνεται πολὺ σωστό», εἶπεν ὁ Κέβης.

Καί κάποιος ἀπὸ τοὺς παρόντες, ὅταν τ' ἄκουσε αὐτὰ εἶπε: «Μὰ τοὺς θεούς, στήν προηγούμενη συζήτηση δὲ συμφωνήσαμε γιὰ τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ἀπ' ὅ,τι λέμε τώρα, ὅτι δηλαδή τὸ μεγαλύτερο γίνεται, ἀπὸ τὸ μικρότερο, καί τὸ μικρότερο ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο, καί γενικὰ ὅτι ἔτσι γίνονται τὰ ἀντίθετα δηλαδή ἀπὸ τὰ ἀντίθετα; Τώρα ὅμως μοῦ φαίνεται, πὼς λέμε, ὅτι τοῦτο δέν μπορεῖ ποτὲ νὰ γίνῃ». Τότε ὁ Σωκράτης γύρισε τὸ πρόσωπό του πρὸς αὐτὸν πού μιλοῦσε καί τοῦ εἶπε: «Πολὺ καλὰ τὸ θυμήθηκες· ὅμως δέν προσέχεις τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνο πού λέμε τώρα καί σ' ἐκεῖνο πού εἶπαμε τότε. Τότε δηλαδή εἶπαμε, πὼς ἀπὸ τὸ ἀντίθετο πρᾶγμα γίνεται τὸ ἀντίθετο πρᾶγμα, τώρα ὅμως λέμε, πὼς τὸ καθαυτὸ ἀντίθετο δὲ θὰ γίνῃ ποτὲ ἀπὸ τὸ ἀντίθετο στὸν ἑαυτό του, οὔτε ἐκεῖνο πού εἶναι μέσα μας οὔτε ἐκεῖνο πού εἶναι μέσα στὴ φύση. Γιατὶ τότε, φίλε μου, μιλούσαμε γιὰ κεῖνα τὰ πράγματα πού ἔχουν τὰ ἀντίθετα ἐπάνω τους, καί πού τὰ ὀνομάζουμε μὲ αὐτῶν ἐδῶ τὰ ὀνόματα, τώρα ὅμως μιλάμε γιὰ τὰ ἀντίθετα, αὐτὰ καθαυτά, πού, ἐφ' ὅσον εἶναι παρόντα, δίνουν τὸ ὄνομά τους καί στ' ἄλλα. Γι' αὐτὰ τὰ ἴδια, γιὰ τὰ ἀντίθετα, αὐτὰ καθαυτά, δὲ θὰ εἰποῦμε ποτέ, ὅτι θὰ δεχθοῦν τὴ γένεση τὸ ἓνα ἀπὸ τ' ἄλλο». Καί τότε κοίταξε τὸν Κέβητα καί τοῦ εἶπε. «Δὲ σὲ ἀνησύχησε, Κέβη, κάπως αὐτὸ πού εἶπε αὐτὸς ἐδῶ;» «Ὁχι καί πολὺ», ἀποκρίθηκεν ὁ Κέβης, «ἂν καὶ δὲ θέλω νὰ εἰπῶ, ὅτι πολλὰ δὲ μὲ κάνουν ν' ἀνησυχῶ». «Εἴμαστε λοιπὸν σ' αὐτὸ ἐδῶ ὅπωςδὴποτε σύμφωνοι, ὅτι ποτὲ μιὰ λογικὴ ἀρχὴ δὲ θὰ γίνῃ τὸ ἀντίθετό της;» «Βεβαιότατα» ἀποκρίθηκεν ὁ Κέβης.

Μὲ ὅσα λέγει ἐδῶ ὁ πλατωνικὸς Σωκράτης μᾶς φέρνει κατὰ μεσίς στήν πλατωνικὴ διαλεκτικὴ. Καί ὅπως καθαρὰ φαίνεται τῆς διαλεκτικῆς αὐτῆς τὸ κύριο ἔργο εἶναι νὰ θεμελιώσῃ τὸν ἀνθρώπινο λόγο

καὶ τὶς ἀρχὲς ποὺ κυβερνοῦν τὴν κίνησή του καὶ ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ν' ἀποκαλύπτῃ στὰ μάτια τῆς ψυχῆς τὴν αἰώνια εἶδη τῆς ἰδέας, ποὺ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἀναπαύεται σὰν αἰώνιο ἀρχέτυπο πέρα ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο λόγο, ὅμως ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γίνεται καὶ τὸ θεμέλιο γιὰ τὸ κῦρος καὶ γιὰ τὴν ἀξία, ποὺ ἔχει ὁ λόγος. Γιατὶ ἂν δὲν ὑπάρχῃ τὸ αἰώνιο ἐκεῖνο ἀρχέτυπο, ἡ ἰδέα, ὅπου τελικὰ ἀναφέρεται ὁ λόγος, κι' ὅπουθε πάλι ἔχει τὴν ἀρχή του γιὰ τὴν πολυπλόκταχτη πορεία, ποὺ κάνει μέσα στὴν ἀβεβαιότητα τῆς ἐμπειρίας, τότε ὅλος ὁ μόχθος τοῦ ἀνθρώπου γιὰ γνώση καὶ γιὰ ἐπιστήμη θὰ εἶναι μάταιος.

Ὁ λόγος ὁ ἴδιος εἶναι ἓνα ἐνέργημα τοῦ νοῦ, ποὺ ἔρχεται μὲ τὴν ἀξίωση νὰ γίνῃ δεκτὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τοῦτο δὲ θὰ ἦτανε πάλι ποτὲ δυνατὸ, ἂν ὁ λόγος δὲ βασιζόνταν σὲ καλοθεμέλιωτες κι' ἀπαρσιλεύτες ἀρχές, ποὺ κυβερνοῦν ὅλη του τὴν πορεία. Χωρὶς αὐτὲς τὲς πρῶτες ἀρχές ὁ λόγος δὲ θὰ εἶχε οὔτε συνοχὴ οὔτε ἐπιβολὴ καμμιὰ. Ἐπαίνω στὰ δύο τοῦτα δεδομένα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ λόγος εἶναι ἄμεσο ἐνέργημα καὶ παρακολούθημα τοῦ νοῦ, καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος στὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ λόγος ἔχει γιὰ ὀλόπρωτη ἀρχὴ γιὰ πραγματικὴ του δέση, τὴν ἰδέα, οἰκοδομεῖται ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζομε ἔσωτερικὴ ἀκολουθία καὶ ἀναγκαιότητα τοῦ λόγου. Καὶ ἡ ἀναγκαιότητα τούτη εἶναι πάλι ἐκεῖνη ποὺ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐλέγχωμε καὶ νὰ θεμελιώσωμε ὅχι μόνον ὅλη τὴ συγκρότηση καὶ σύδεση τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλήθεια γιὰ τὸ καθεὶ, γιατί ἀλήθεια ἔξω ἀπὸ τὸ λόγο δὲν ὑπάρχει.

Ἔτσι ὁ λόγος παίρνει ἐδῶ τὴ θέση ποὺ ἀπὸ τὴ φύση του τοῦ ἀνήκει, δηλαδὴ μπαίνει ἀνάμεσα σὲ μᾶς, ἡγουν στὴ λογικὴ μας ἀρχή, καὶ στ' ἀντικείμενα, εἴτε αἰσθητὰ εἴτε νοητὰ εἶναι. Οὔτε καὶ ἔχομε τὴ δυνατότητα νὰ περιάσωμε ἑμεῖς, δηλαδὴ ὁ νοῦς μας ἢ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἑαυτοῦ μας, πέρα ἀπὸ τὸ λόγο καὶ νὰ φθάσωμε, χωρὶς τὴ δική του τὴ μεσολάβηση, στὰ πράγματα τὰ ἴδια. Αὐτὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς ἐγγυητῆς γιὰ τὴ σχέση, ποὺ ἔχομε μὲ τ' ἀντικείμενα, αἰσθητὰ ἢ νοητὰ, γιατί αὐτὸς μονίχα εἶναι ἔσωτερικὰ ἀκόλουθος καὶ αὐτὸς μονίχα κρατιέται ἀπὸ τὴν ἀσάλευτη ἀρχή, δηλαδὴ εἶναι ὀρθός. Ἀντίθετα, τὰ ἀντικείμενα, αὐτὰ καθ'αυτὰ, ἡγουν χωρὶς νὰ τὰ σιμώσῃ καθόλου ὁ λόγος, εἶναι λογικὰ ἀδιάφορα, δὲν εἶναι μήτε ὀρθὰ μήτε ὄχι ὀρθὰ. Ὁ

λόγος είναι εκείνος που χωρίζει την αλήθεια από την πλάνη, αλλά και αυτός πάλι είναι που γεννάει εξ αρχής τη λογική τούτη αντινομία. Και όχι μόνο κατευθύνει ο λόγος τη γνώση και μάς δίνει την επιστήμη για τὰ ὄντα, ἀλλὰ και βασιλεύει με την ὀρθότητά του ἐνάντια στη σαθρότητα τῆς πλάνης. Και είναι βέβαια και ἡ πλάνη λόγος, ὄχι ὅμως ὀρθός, ἀλλὰ ριγμένος κάτω. Ὁ ὀρθός στέκει μονάχα ὁ ἀληθινὸς λόγος και γίνεται ἔτσι ὁ ἀψευδῆς ἐγγυητῆς για τὴν πραγματικότητα. Ἐἴτε για αἰσθητὰ πρόκειται εἴτε για νοητὰ, αὐτὸς είναι που ὀρίζει τὸ εἶναι τους. Ἐάν αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε και δὲν ἔστρεκε ὀρθός, τότε ἡ ἀρχή μας θὰ ἐχάνονταν μέσα στη ροή τῶν φαινομένων και μήτε θὰ ὑπῆρχε καμμιά ἐνότητα μέσα σ' αὐτά.

Ὁ λόγος ὅμως δὲν είναι κάτι που δὲν ὑπῆρχε μέσα στην ἑλληνική φιλοσοφία πρὶν ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Και πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὸ Σωκράτη ὅλη σχεδὸν ἡ ἑλληνική φιλοσοφία, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, κατὰγινε με τὸ πρόβλημα τοῦ λόγου. Και ὁ Ἡράκλειτος και οἱ Πυθαγόρειοι και ὁ Παρμενίδης ἐζήτησαν νὰ βροῦν τὸ λόγο τῶν ὄντων. Ὅμως σ' αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς φιλοσόφους δὲν είναι ὁ λόγος τὸ καθαρὸ ἐκεῖνο ἐνέργημα τοῦ νοῦ, που με ἐσωτερική ἀκολουθία ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐλέγξει τὸν ἑαυτό του και νὰ φθάνη ὡς τὴν πρώτη ἀπαρασάλευτη ἀρχή του, ἀλλὰ εἶναι κάτι που ὑπάρχει μέσα στα ἴδια τὰ ὄντα και τὰ δεσποτεύει. Εἶναι μιὰ ἐνυπόστατη, ἐνύπαρχτη δύναμη, που ἀποτελεῖ τὴν πρώτη βάση για τὴ στοιχείωση τῶν ὄντων. Ὁ λόγος μέσα στα συστήματα τοῦ Ἡράκλειτου, τοῦ Παρμενίδη και τῶν Πυθαγορείων είναι μιὰ μεταφυσική ὑπόσταση, που σὰν πρώτη ἀρχή, σὰν πρῶτο στοιχεῖο θεμελιώνει τὸν ἴδιο τὸν κόσμο. Ἀντίθετα, στὸν Πλάτωνα ὁ λόγος χωρίζεται ἀπὸ τὰ πράγματα, τὰ ὄντα, και ὁ χωρισμὸς αὐτὸς είναι λογικὸς και ὄχι μεταφυσικός. Με τὸν ἀποχωρισμὸ τοῦτον ἀπὸ τὰ ὄντα σιμώνει ὁ λόγος πιὸ κοντὰ στην πραγματική του πηγὴ, στὸ νοῦ, ἐνῶ στοὺς μεγάλους ἐκείνους προσωκρατικούς φιλοσόφους θαρρεῖς πὼς ἀλαργεύει ὁ λόγος ἀπὸ τὴν πηγὴ του και βυθίζεται μέσα στα πράγματα μέσα στη φύση. Και σ' αὐτοὺς ὅμως ἀποχωρίζεται ὡς ἓνα βαθμὸ ἀπὸ τὰ πράγματα, γιατί ἀποτραβιέται ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια πρὸς τὸ βάθος τοῦ κόσμου και ἐκεῖ μέσα λειτουργεῖ ἄφωνα και δεσποτεύει. Και είναι ἀνάγκη ν' ἀναγνωρίσωμε, ὅτι τὸ μεταφυσικὸ τοῦτο βύθισμα τοῦ λόγου μέσα

στὰ ὄντα καὶ τὸ ἀποτράβηγμαί του ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πηγὴ του, τὸ νοῦ, ἦταν ἀπαραίτητος σταθμὸς στὴν πορεία τοῦ φανερώματός του. Ἀλλοῦς δὲν ἦτανε δυνατὸ νὰ συλλίβη ὁ λόγος τὴν ὄντοτά του. Ἐπρεπε πρῶτα νὰ παίρη τὴν ἀντικειμενική, ὑποστασιακὴ τούτη μορφή, νὰ ἰδῆ τὸν ἑαυτὸ του, ἔστω καὶ ἀσύνειδα μέσα στὰ πράγματα, γιὰ νὰ μπορέση νὰ λήβη εἶδημα γιὰ τὴν ἀρχή του, δηλαδὴ νὰ γίνῃ συνείδηση. Ἐπειτα λοιπὸν, δηλαδὴ μέσα ἀπὸ τὰ πράγματα, κατόρθωσε ὁ λόγος νὰ συλλίβη τὰ πρῶτα γνωρίσματα τοῦ χαρακτῆρα του καὶ τῆς δυνάμεις του.

Στὴν Πλάτωνα ὅμως ἡ γνωριμία μετὰ τοῦ λόγου μετὰ τὸν ἑαυτὸ του εἶναι ἄμεση. Ὁ χωρισμὸς του ἐδῶ ἀπὸ τὰ πράγματα εἶναι λογικὸς καὶ ἐπισημικός, ὄχι μεταφυσικὸς καὶ ἐξώφυχος. Ὁ λόγος τώρα ἐλευθερώνεται ἀκόλυτα. Καὶ, ὅπως εἶδαμε πρὶν, τὸ δρόμο, ποὺ ὠδήγησε τὸ λόγο στὴν αὐτοσυνείδησή του, τὸν ἀνοίξε πρῶτα ἡ σοφιστικὴ καὶ μετὰ θετικὰ ἀκόμα ὁ Σωκράτης. Ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Σωκράτη εἶναι ἀκριβῶς τούτη: ὅτι αὐτὸς ἔλυσε τὸν ἀνθρώπινο λόγο ἀπὸ τὴ δουλεία του στὴ φύση καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν αὐτονομία του, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶδε πρῶτος, πὺς ὁ λόγος τῆς οὐσίας δὲν εἶναι μέσα στὰ ἴδια τὰ ὕλικά πράγματα, ἀλλὰ ὅτι ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων εἶναι μέσα στὸ λόγο. Καὶ ὁ λόγος δὲν εἶναι στὸ Σωκράτη καμμιά δύναμη ἄγνωστη καὶ ἄφωνα, ἀλλὰ γνώριμη καὶ συγγενικὴ μετὰ τὸν ἀνθρώπο. Αὐτὴ εἶναι ποὺ ἡμεροῦναι τὸν ἀνθρώπο μετὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ μετὰ τοὺς ἄλλους. Ὁ λόγος ἔχει τὴν πηγὴ του μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἀνθρώπο, αὐτὴ εἶναι ἡ καινούργια προσηκτικὴ ποὺ ἀνοίξε ὁ Σωκράτης καὶ μ' αὐτὴν πλουτίζει τὴ φιλοσοφία. Τοῦτο, ποὺ σὲ μᾶς φαίνεται σήμερα κάτι αὐτονόητο, γιὰ νὰ τὸ εἰπῆς πρώτη φορὰ μέσα στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος εἶναι κατόρθωμα, γιὰτι ἀπαιτεῖ ν' ἀρχίσῃς νὰ βλέπῃς πρὸς τὰ μέσα. Καὶ κάτι μετὰ πολὺ ἀκόμα εἶναι ὁ λόγος κατὰ τὸ Σωκράτη: εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Χωρὶς τὸ λόγο, ὄχι τὸν ἐνυπόστατο μέσα στὰ πράγματα, ποὺ εἶναι ἄφωνος, ἀλλὰ τὸν ἐνεργό, ποὺ μιλάει μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, δὲ θὰ εἶχε ὁ ἀνθρώπος μήτε σκέψη, μήτε πράξη, μήτε καμμιά ἄλλη ἀξιόλογη ἐνέργεια. Θὰ ἦταν ἓνα μετὰ τὴ φύση. Δὲ θὰ εἶχε κανένα γνωρίσμα ποὺ νὰ τὸν ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλάση.

Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ τοῦ Σωκράτη σταίθηκε ἀρετηρία γιὰ τὴ διαλεκτικὴ

τοῦ Πλάτωνος. Ἡ καινούργια δύναμη τοῦ λόγου, ποὺ ἔρχεται ἄμεσα καὶ πρῶτα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ Σωκράτη καὶ ποὺ μὲ τὴ μαιευτικὴ ἀνάδωσεν καὶ μέσα στὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα, αὕτη εἶναι ποὺ γίνεται τώρα σ' ὅλη της τὴν ἔντασιν τὸ κύριον μέλημα καὶ μελέτημα τοῦ Πλάτωνος. Γι' αὐτὴν εἶναι ποὺ ἀνάβει μέσα στὴν ψυχὴ του ὁ πιὸ μέγας ἔρωσ. Ἡ δύναμη ὅμως ἢ ἴδια τοῦ λόγου, ποὺ τόσο ἔντονα ἔζησε ὁ Πλάτων τὴν ἐπιβολὴν της καὶ τόσους ἀγῶνες ἀνοιξε γιὰ νὰ τὴν φανερώσῃ, δὲν εἶναι κάποιο δαιμονικόν, ποὺ συνταράζει τὴν ψυχὴ, ὅπως ὁ ἔρωσ, ἀλλὰ ἔχει ἄλλο χαρακτῆρα. Ἡ εἰδὴ της εἶναι ἡρεμὴ, πρῶτα καὶ γεμάτη φῶς. Τῆς λείπει ὀλωσδιόλου τὸ ἄφωρον καὶ σκοτεινὸ πάθος, καὶ ὁ διάλογος εἶναι ὁ δρόμος ποὺ ἔχει γιὰ νὰ ἔρθῃ στὸ φῶς. Ὁ διάλογος αὐτὸς γίνεται στὸν Πλάτωνα ὑψηλὴ τέχνη. Δὲν εἶναι πιά τὸ ἀπέριττον ἐκεῖνο μίλημα τῆς ψυχῆς τοῦ Σωκράτη μὲ τὸν ἔφηβο, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν πιὸ τυχαία ἀφορμὴ γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν ἔννοιαν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ μεταβάλλεται σὲ διαλεκτικὴν, δηλαδὴ σὲ γενικὴ θεωρίαν γιὰ τὸ λόγον καὶ γιὰ τὶς ἀθάνατες ἀρχές του, τὶς ἰδέες.

Τὸ λόγον ὅμως, τὴ σημασίαν του, τὴ δύναμίν του καὶ τὶς ἀρχές του, ἦταν ἀδύνατον νὰ τὰ ἐξετάσῃ ὁ Πλάτων χωριστὰ ἀπὸ τὴ γλῶσσαν· αὕτη εἶναι ἡ πρώτη του μορφή. Λόγος σημαίνει ἄλλωστε καὶ τὴ γλωσσικὴν μορφήν, τὸ σῶμα τοῦ λόγου, καὶ τὸ νόημα, τὴν ψυχὴν τοῦ λόγου. Σῶμα καὶ ψυχὴ τοῦ λόγου εἶναι πραγματικὰ ἀχώριστα. Κι' ἂν τὰ χωρίζωμε μὲ τὸ νοῦν μας, τοῦτο γίνεται γιὰ νὰ τὰ καταλάβωμε πιὸ καλά. Ὁ χωρισμὸς ἔχει μεθοδικὴν σημασίαν. Ἡ μορφή τοῦ λόγου, ἢ γλῶσσα, εἶναι πάντοτε μαζὶ μὲ τὴν οὐσίαν, μὲ τὸ νόημά του. Χωρὶς τὴ γλῶσσαν δὲν μπορεῖ ὁ λόγος νὰ δώσῃ ἔκφρασιν στὰ νοήματά του. Ὅ,τι ἔχει ὁ λόγος μέσα του, τὸ φανερώνει μὲ τὴ γλῶσσαν. Ὁ λόγος εἶναι μίλημα σὲ διπλὴν μορφήν, μίλημα τῆς ψυχῆς στὸν ἑαυτὸν της καὶ μίλημα μὲ μιὰ ἄλλην ψυχὴν. Ἡ σκέψις, ὁ ἐσωτερικὸς στοχασμὸς, ποὺ δὲν εἰπώθηκε ἀκόμα σὲ κανέναν, εἶναι μίλημα τῆς ψυχῆς μὲ τὸν ἑαυτὸν της. Ἡ ἔκφρασις αὐτῆς τῆς σκέψεως μὲ τὴ γλῶσσαν εἶναι μίλημα τῆς ψυχῆς μὲ μιὰ ἄλλην ψυχὴν. Σ' αὐτὸ ἐδῶ λοιπὸν τὸ διπλὸν μίλημα τῆς ψυχῆς πρέπει νὰ ζητήσωμε νὰ βροῦμε, τί εἶναι τὸ εἶναι, τί εἶναι ἢ οὐσία, γιὰ τὸ ἐδῶ, δηλαδὴ στὴ σκέψιν καὶ στὴν ἔκφρασίν της, πρόκειται πάντα γιὰ τὸ εἶναι. Ὅ,τι κι' ἂν σκεφθῆ, ὅ,τι κι' ἂν ἐκφράσῃ, ὅ,τι κι' ἂν θελήσῃ νὰ συμβο-

λίση ἢ ψυχὴ, πάντοτε θὰ εἴπῃ: «τοῦτο εἶναι» ἢ «τοῦτο δὲν εἶναι».

Ἡ οὐσία λοιπὸν δὲ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ λόγο, δὲν εἶναι τόσο μακριὰ ὅσο τὴν τοποθέτησαν οἱ προσωκρατικοί, ἀλλὰ πολὺ κοντά, μέσα στὸ λόγο μας. Ἡ οὐσία εἶναι κάτι ποὺ τὸ ὁρίζει ὁ λόγος, ἢ σκέψη. Χωρὶς τὸν λόγο, τὸ κάτι αὐτὸ, ποὺ τὸ λέμε οὐσία, θὰ ἦταν ἄλογο. Μιὰ τέτοια οὐσία, δηλαδή ἄλογο, ἀδιάρρογο ἂν τὴν ὠνόμαζαν λόγο, πρέπει νὰ εἰποῦμε ὅτι ἦταν ἡ οὐσία, ποὺ εἶχαν γιὰ ἀντικείμενό τους οἱ μεγάλοι προσωκρατικοί. Ἦταν μία οὐσία, ποὺ ἡ ἔδρα τῆς ἦταν ἔξω ἀπὸ τὸν λόγο, ἦταν ἡ οὐσία τῶν φυσικῶν στοιχείων, ὄχι τῆς νόησης. Στους προσωκρατικούς φιλοσόφους δὲ πρόκειται γιὰ τὴν οὐσία ἐκείνη, ποὺ συναντᾶμε μέσα στὶς ἐρωτήσεις μας καὶ μέσα στὶς ἀπαντήσεις, «αὐτὴ ἡ οὐσία τῆς λόγον δίδομεν τοῦ εἶναι καὶ ἐρωτῶντες καὶ ἀποκρινόμενοι», ὅπως λέγει ὁ Πλάτων στὸ Φαίδωνα (75, Δ). Ἐπαίνω στὴν οὐσία, στὸ εἶναι, ποὺ τὸ ἔχομε τόσο κοντὶ μας βάζει ὁ λόγος τὴν σφραγίδα του μὲ τὸν ὀρισμὸ, ποὺ κάνει γιὰ τὸ καθεστῆ. Γιατὶ τίποτε δὲν ὑπάρχει, ἂν δὲν τὸ σφραγίσῃ, δὲν τὸ ὀρίσῃ ὁ λόγος. Γιὰ τοῦτο ὁ Πλάτων δὲν ἐνδιαφέρει νὰ μάθῃ, ποῦ εἶναι ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ποῦ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ λόγου. Ὅχι πῶς ἐγίναν τὰ πράγματα, οὔτε ποιὲς ὑλικὲς αἰτίες συντρέξανε στὴ δημιουργία τους. Αὐτὰ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ κύρια προβλήματα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας. Κίτι ἄλλο πρὸ σημαντικό, ἀλλὰ καὶ πρὸ κοντὰ πρὸ μᾶς, δηλαδή στὴ λογικότητά μας, εἶναι ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει. Ρωτᾷ ὁ Πλάτων νὰ μάθῃ καὶ θέλει νὰ θεμελιώσῃ ποιὲς εἶναι αἱ λογικὲς ἀρχές, ποὺ μ' αὐτὲς νοιώθουμε τὰ πράγματα. Καὶ πρὸ ἀπλῆ ἀκόμα: πῶς ἐρχόμαστε πρὸ συνεννόησιν γιὰ τὰ πράγματα, πῶς εὔμαστε σύμφωνα ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον; Ποιοὶ εἶναι οἱ λογικοὶ ὅροι γιὰ κάθε ἀντικείμενο τῆς ὀμιλίας μας καὶ γιὰ νὰ νοιώθῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον;

Εἶναι φανερό, ὅτι ἡ γλῶσσα μόνη τῆς δὲν ἔχει καμμιά λογικότητα. Γιὰ τοῦτο καὶ οἱ λογικοὶ ὅροι γιὰ τὰ ἀντικείμενα τῆς ὀμιλίας μας καὶ γιὰ τὴ συνεννόησή μας δὲν εἶναι δυνατό νὰ βρισκῶνται μέσα στὴ γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα ἢ ἴδιαι δὲν εἶναι νόημα, ἀλλὰ φορέας ἀπὸ νοήματα. Χωρὶς τὴ γλῶσσα, χωρὶς τὸν ὀρισμένο ἦχο τῶν λέξεων, δὲν μποροῦ βέβαια ποτὲ νὰ καταλάβω τὸ διπλανό μου, ἀλλὰ καὶ μόνο μὲ τὴν ἀκουστικὴ ἐνέργεια, δηλαδή τὸ ἀκουστικὸ αἶσθημα δὲν καταλα-